

Govor celjskega predmestja Gaberje*

Jožica Škofic

Članek prinaša opis govora celjskega industrijskega predmestja Gaberje na glasoslovni, oblikoslovni in besedni ravnini. Gre za različico celjskega nadnarečja, govori posameznih informantov pa se med seboj razlikujejo vsaj v nekaterih podrobnostih, ki so jih posamezniki ali njihovi starši in zakonci prinesli iz različnih (pa vendarle predvsem štajerskih) narečnih okolij.

The local speech of Gaberje, an industrial suburb of Celje, is described on the levels of phonology, morphology and lexicon. The speech belongs to the Celje regional dialect. Variations in the speech occur, mostly because of the influences of the informants' parents or partners, yet they hardly ever exceed those typical of the Štajersko dialect.

0 Uvod

Članek prinaša opis govora celjskega industrijskega predmestja Gaberje na glasoslovni, oblikoslovni in besedni ravnini. Govor Gaberčanov naj bi se namreč močno razlikoval od govora celjskih meščanov, hkrati pa naj bi veljal tudi za manjvreden, celo grd govor, poln »nemških popačenk« ipd.

* Muzej novejše zgodovine Celje je letos že šestič pripravil poletno delavnico za dijake (večinoma Zoisove štipendiste iz vse Slovenije) in študente – drugo leto zapored je bila muzejska delavnica v Gaberjah, celjskem delavskem predmestju. Udleženci so sodelovali v petih raziskovalnih skupinah, ki smo jih vodili prof. Anka Aškerc, ZVNKD Celje (stanovanjska kultura), mag. Jože Hudales, Muzej Velenje (otročstvo v delavskih družinah pred 2. svetovno vojno), prof. Tone Kregar, MNZC (položaj delavcev v tovarni pred 2. svetovno vojno), dipl. etn. Tanja Rožnberger Šega, MNZC (družbeno in družabno življenje) in dr. Jožica Škofic, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU Ljubljana (gaberski govor). Delavnica je trajala od 3. do 9. julija. Prvi dan je bil namenjen predstavitvi raziskovalnih tem in razdelitvi na skupine ter ogledu Gaberij, naslednje štiri dni smo se posvetili terenskem delu – pogovorom z informatorji/informanti, zapisovanju posnetkov in sprotnih ugotovitev, študiju strokovne literature in virov, šesti dan smo svoja spoznanja strnili v kratka poročila, ki smo jih skupaj z zbranim gradivom zadnji dan predstavili na priložnostni razstavi v Muzeju novejše zgodovine Celje in novinarjem (TV Slovenija, Radio Celje, Radio Šmarje pri Jelšah – reportaža, časopisi). Organizatorji so pripravili tudi poldnevno ekskurzijo na Pohorje, kjer smo si ogledali Skomarsko hišo in Kavčnikovo domačijo. Jezikoslovna skupina Muzejske poletne delavnice Gaberje 98 je bila med petimi raziskovalnimi skupinami na tem taboru najmanjša, saj sta bili v njej poleg mentorice le še dijakinja Darja Praprotnik iz Horjula in študentka slovenščine in nemščine, Tinkara Bizjak Zupanc iz Celja.

»/.../ Znano je, da Gaberčani, prebivalci industrijske četrti na vzhodu, govorijo precej drugače kot na primer Ostroženčani, prebivalci pretežno kmetijskega področja na severo-zahodu. Gaberška govornica je za staro industrijsko mesto, kot je Celje, v marsičem značilna, nikakor pa ni edina, ni izrazito prevladujoča. S stališča zbornosti in pravorečja je zanesljivo dovolj nelepa in nepravilna. /.../ Očitno se sami Celjani te »domače neprijetnosti« zavedajo, pa zato gaberško govornico v redni oddaji celjskega radia Žveplometer uporabljajo v komično-humoristične namene. /.../«¹

Vprašanje, ali je gaberščina celjsko narečje, si torej zastavljajo mnogi Celjani in Gaberčani in ta raziskava naj bi prinesla odgovor nanj.

Gaberščino smo raziskovali v dveh smereh. Zanimala nas je predvsem njena glasoslovna in oblikoslovna podoba ter besedje (jezikovni sistem), na drugi strani pa odnos govorcev in naslovnikov do tega govora (raba) in vzroki, zaradi katerih se je gaberski govor oblikoval – sociolingvistični vidik.²

1 Jezikoslovna analiza

Za govor, kot je gaberščina, ki je nastala v zadnjih sto letih z mešanjem različnih, predvsem štajerskih govorov na meji med srednještajerskim in srednjesavinjskim narečjem v severovzhodnem delavskem predmestju mesta Celja, kjer je govor že nadnarečen, je pravzaprav težko nastaviti enoten jezikovni sistem, saj se govori posameznih informantov med seboj razlikujejo vsaj v nekaterih podrobnostih, ki so jih posamezniki ali njihovi starši in zakonci prinesli iz različnih (pa vendarle predvsem štajerskih) narečnih okolij.

1.1 Glasoslovna ravnina

1.1.1 Nekaj osnovnih značilnosti: govor ima monoftongično-diftongični samoglasniški sistem. Pozna le dolge naglašene in kratke nenaglašene zloge, naglas je jakostni.

1.1.2 Fonološki sestav tega govora vsebuje torej dolge naglašene in kratke nenaglašene samoglasnike, zvočnike (m, n, r, l, j, v), nezvočnike (p, b, f, t, d, c, s, z, č, š, ž, k, g, x) in zlogotvornike (ŋ, l̥).

1.1.2.1 (Dolgi) naglašeni samoglasniki:

i:	u:
e:	o:
e:	
ie:	uo:
a:	ə:(+r)

¹ Živeti s Celjem, Celje 1990, str. 51.

² V nekaj dneh smo poslece približno trinajst ur govora desetih informantov iz Gaberij in Celja, domačinov in starejših priseljencev (ki tu živijo že več desetletij) ter delavcev v gaberskih podjetjih: Marjan Pristovnik (r. 1919), Silva Zadavec (r. 1930), Bogomir Doberšek (r. 1921), Alojz Vrčkovnik (r. 1909 v Gorici, od svojega 10. leta živi v Gaberjah), Marija Brezovšek (r. 1927 v Sv. Jerneju pri Ločah pri Poljčanah, od 1960 v Gaberjah), Konrad Končan (r. 1922), Ivan Mcke (r. 1923 v Šmarjeti pri Celju), Feliks Smola (r. 1920 na Dunaju – govori celjski naddialekt), Anton Kegru (r. 1911), Rozalija Kegru (r. 1912 v Trbovljah, od poroke v Gaberjah), Erik Šalcher (r. 1923), Margarcta Dokler (r. 1920 v Ljubečni, od svojega 21. leta živi v Gaberjah).

- i: < i: ('zi:t, 'xi:ša)
< i ('ni:č)
- u: < u: ('lu:č, k'ru:xa)
< u (k'ru:x)
< včasih o: (la'vu:r, ni'ku:l)
- e < dolgi naglašeni polglasnik ('le:xk – celjsko 'la:xka)
- ɛ: < dolgi ě in staroakutirani ě (m'lɛ:ko, 'cɛ:sta, ne've:sta)
< dolgi in novoakutirani etimološki e ('pɛ:č, 'nɛ:so sŋ)
< dolgi ɛ (i'mɛ:)
- je: < umično naglašeni e ('sje:stra)
< umično naglašeni polglasnik ('mje:gla)
< podaljšani kratki naglašeni ə v enozložnih besedah ('pje:s)
- o < dolgi o, novoakutirani o, staroakutirani q ('bɔ:k, me'sɔ:, š'kɔ:da, 'tɔ:ča)
< dolgi q ('mɔ:š)
- uo: < umično naglašeni o ('kɥo:nec, 'ɥo:sa)
< podaljšani kratkonaglašeni o ('kɥo:j/'kɥo:n, 'nɥo:š)
- a: (â:) < a: ('ma:ma/'mâ:ma, b'ra:ta, ko'va:č/ko'vâ:č, 'Gâ:børje)
< dolgi naglašeni polglasnik ('va:s)
< podaljšani kratkonaglašeni a (b'ra:t)
- ə:r < ʀ: (s'mə:rt)

1.1.2.2 Nenaglašeni samoglasniki:

i	e	o	u
	a		ə(+r)

- i < i ('žɛ:nin)
< -aj ('za:di)
- u < u (dru'ži:na)
< o (prednaglasno u-kanje je redko) (ku'lɔ:)
- e < e (pre'pu:šen)
< ə ('mɛ:sek)
- o < o (gospo'di:nja)
< -al, -ěl, -il v deležniku na -l (organi'zi:ro, 'jɛ:do, 'ɥo:do)
- a < a (ž'li:ca)
- ər < ʀ, ə+r (tudi po redukciji/oslabitvi nenaglašanih samoglasnikov) (pər'ti:ček)

1.1.3.1 Nekaj najopaznejših samoglasniških značilnosti:

- govor ima enoglasniško-dvoglasniški samoglasniški sistem in ne pozna kvantitetne opozicije – vsi naglašeni zlogi so dolgi;
- kjer je v knjižnem jeziku dolgi široki e: (sekundarni umik naglasa z zadnjega na predzadnji zlog) in v celjskem govoru e: iz sekundarno naglašenege e in polglasnika

ter podaljšanega polglasnika v enozložnih besedah, je v gaberskem govoru dvoglasnik *je*: ('*Cje:le* 'Celje', *sp* '*lje:to* 'sem letel', '*sje:stra* 'sestra', '*tje:ta* 'teta'; '*mje:gl*a 'megla', '*mje:n* 'meni'; '*pje:s* 'pes', '*u šje:* 'vse', '*poš tje:n* 'pošten, pošteno', '*vje:n* 'ven');

– kjer je v knjižnem jeziku dolgi široki *o*: (sekundarno naglašeni *o* in v celjskem govoru tudi podaljšani *o* v enozložnih besedah), je v gaberskem govoru dvoglasnik *uo*: ('*njo:ga* 'noga', '*xuo:dit* 'hoditi', '*mjo:jix* 'mojih', '*njo:š* 'nož', '*vjo:žna* 'voznja');

– dvoglasnikov, ki so značilni za srednještajersko narečje (*i:i*, *u:u*, *e:j/a:j*, *o:u/a:u*) v gaberskem govoru tako kot tudi v celjskem ni – razen v govoru nekaterih priseljencev, ki so s seboj prinesli in ohranili tudi značilnosti svojih izvornih govorov;

– namesto dolgega naglašenege *a*: pogosto govorijo labializirani *â*: ('*Gâ:børje* 'Gaberje', '*mâ:ma* 'mama', '*â:te* 'ata', '*Kâ:pa je?* 'Kaj pa je?');

– namesto dolgega ozkega *o*: se nedosledno govori *u*: ('*bu:l* 'bolj', '*ni'ku:l* 'nikoli', '*tu:lk* 'toliko', '*o'ku:l* 'okoli', '*la'vu:r* 'lavor');

– prednaglasni *o* gre pogosto v *u* (*ku'lo*: 'kolo', '*šu'fe:r* 'šofer', '*gu'vo:ro sp* 'govoril sem');

– izglasna nenaglašena skupina *-aj* se je asimilirala v *-i* ('*te:di* 'tedaj', '*tu:ki* 'tukaj', '*za:di* 'zadaj', '*s'ku:pi* 'skupaj');

– značilen je naglasni umik kratkega cirkumfleksa z zadnjega zaprtega zloga ('*vi:sok* 'visok') in umik dolgega cirkumfleksa za zlog ('*za:konska 'po:jštla* 'zakonska postelja').

1.1.3.2 Med soglasniškimi značilnostmi izstopajo naslednje:

– nedoslednost pri izgovoru refleksa za mehki *ń*, ki se v gaberskem govoru izgovarja kot *nj* (*kos'ta:nji* 'kostanji', *gospo'di:nja* 'gospodinja', *po n'je:ga* 'po njega'), *n* (*k'ni:ga* 'knjiga', *st're:lana* 'streljanja'), *jn* ('*zu:najni* 'zunanji', *zas'to:jn* 'zastonj'), *j* (*stano'va:je* 'stanovanje', *z'je:m* 'z njim');

– refleks mehkega *l* je večinoma *l* ('*Cje:le* 'Celje', '*po:stla* 'postelja');

– skupina *šč* je lahko ohranjena ali ne, tako da lahko slišimo '*re:ušna* in '*re:uščina* 'revščina', '*pre'pu:šen* 'prepuščen', '*šče'ti:ne* 'ščetine');

– izglasni *-m* se pogosto, a nedosledno izgovarja kot *-n* (*sp* 'sem', *s'če:kron* 's cekarjem', '*o:sp* 'osem', '*si spo'šo:dŋ* 'si sposodim');

– soglasniške asimilacije in disimilacije so redke (npr. *d'na:rja* > *g'na:rja* 'denarja', *x'če:rka* > *š'če:rka* 'hčerka');

– pred zobnimi soglasniki se pogosto pojavlja prehodni *i* (*sp se* 'vo:izo 'sem se vozil', '*po:jštla* 'postelja');

– protetični *j* pred sprednjimi samoglasniki ('*je:t* 'iti', '*je:na* 'ena') in *w* pred zadnjimi samoglasniki ('*wjo:gp* 'ogenj', '*wjo:su* 'osel', '*wpo:le* 'olje');

– skupina *-čre-*, *-žre-* je ohranjena, a jo izpodrivajo refleksi iz knjižnega jezika ('*č're:šna/če:šna* 'češnjaja', *so č're:s u'da:rj* 'so čez udarili/napadli', '*ž'rje:ble sp* 'me:la 'žeblje sem imela');

1.1.3.3 Samoglasniška in tudi soglasniška redukcija sta tudi razmeroma pogost pojav - onemijo zlasti izglasni in obzvočniški samoglasniki in tako pogosto zvočniki postanejo nosilci zloga (postanejo zlogotvorni); nekaj primerov iz posnetega gradiva:

- v nedoločniku onemi nenaglašeni izglasni -i (*'xʏo:dit* 'hoditi');
- deležnik na -l v moškem spolu množine se zaradi onemitve ponaglasnega in izglasnega -i (npr. *'da:l* 'dali', *so za 'še:dʃ* 'so zasedli') lahko končuje z zlogotvornim -ʃ, npr. *so 'vɔ:zʃ* 'so vozili', *smo 'pə:rʃʃ* 'smo prišli', *smo 'ra:stʃ* 'smo rastle', *xɔ:dʃ* 'smo hodili');
- onemi ponaglasni polglasnik v sedanjiku glag. biti: *'ni:sɥ* 'nisem', *sɥ* 'sem';
- po onemitvi izglasnega -o v deležniku stanja na -n postane -n zlogotvoren: *je blo v 'la:žɥ* 'je bilo vlažno', *'ga:jstɥ* je blo;
- samoglasnik i v priponi -ica (*'ri:pca* 'ribica'); po onemitvi ponaglasnega -i- postane -n- v priponi -nica zlogotvoren: *ko 'va:čɥca* 'kovačnica', *s 'pa:lɥca* 'spalnica';
- nenaglašeni e iz nenaglašenega polglasnika v priponai -ec lahko onemi tudi v I ednine (*'va:jenc* 'vajenec' - *les 'te:nc/les 'te:nec*), v priponi -ek pa v stranskih sklonih (*'me:sek* 'me:seka' 'malo mesa' - *pər'ti:ček pər'ti:čka* 'prticek');
- onemi ponaglasni samoglasnik v končnici R ed. osebnih zaimkov (*'mʏo:ɣga* 'mojega');
- onemi izglasni -i v O mn. ž. sp. (*z ro 'ka:m* 'z rokami');
- onemi lahko izglasni -i v D, M ed. os. zaim. (*'mje:n* 'meni');
- itd. (*'da:ɥč* 'daleč');
- soglasniška redukcija, npr.: *sɥs 'ti:ɥ* 'sem pustil', *pu 'ča:i* 'počakaj', *p 'ra:šamo* 'vprašamo'.

1.2 Na oblikoslovnih ravni je za gaberščino (in večinoma tudi za celjski govor) značilno naslednje:

- samostalniki moškega spola, ki imajo v knjižnem jeziku v I mn. končnico -je imajo v tem govoru končnico -i (*'fa:nti* 'fantje');
- nekateri samostalniki srednjega spola prehajajo med ženske samostalnike že v ednini, npr. *'ku:xano 'ja:ɣco 'je:m* 'kuhano jajce jem', *'ja:pka* 'jabolko', nekateri le v množini, npr. *'bu:kove 'də:rve 'ma:mo* 'bukova drva imamo', *v 'ra:te* 'vrata', *dek 'lɛ:te* 'dekleta', *'te:ške 'dɛ:le* 'težka dela', *so 'mɛ:l po 'lɛ:ne z 'lɔ:žene* 'so imeli polena zložena';
- samostalniki ženskega spola na -ev se končujejo na -va in se sklanjajo po ajevski sklanjatvi (*'po:nva* 'ponev');
- zanimive so končnice nekaterih sklonov, npr.:
 - končnica -im v orodniku mn. v vseh spolih - posplošitev končnic 2. ženske sklanjatve (*s 'kɛ:tnim* 's ketnami oz. verigami', *s 'ko:ɣnim* 's konji', *s 'pa:lɔim* 's palicami', *z ofi 'ci:rjim* 'z oficirji', *z 'vɔ:zim* 'z vozovi');
 - končnica -ix namesto -ax v mestniku mn. sam. ž. sp. - posplošitev končnic 2. ženske sklanjatve (*na zak 'lɔ:pkix* 'na zaklopkah', *po stop 'ni:cix* 'po stopnicah', *u 'Gă:berjix* 'v Gaberjah', *u Š 'tɔ:rix* 'v

Štorah', *u* 'ka:xlix 'v kahlah/ploščicah', *pri* 'ba:nix 'pri banjah/kadeh', *pri* 'mi:nix 'pri minah');

– končnica *-iga* namesto *-ega* v rodilniku ed. os. zaimkov m. sp. ('*ta:kiga* 'takega', '*ka:kiga* 'kakega/kakšnega');

– končnica *-i* namesto *-o* v rodniku ed. ž. sp. – posplošitev končnice iz mestnika (*z ž'li:ci* 'z žlico', *pred* 'M_o:skvi 'pred Moskvo');

– končnico I, T dv. pridevnikov in samostalnikov ž. sp. je tudi v tem govoru zamenjala množinska, npr. '*ti:ste d've: glo'bi:nove š'ka:tle* 'tisti dve globinovi škatli'.

– deležnik na *-l* v moškem spolu ednine ima končnico *-o* (celjsko je *-u*), npr. *sp* 'x_{uo}:do 'sem hodil', *sp* 's_{je}:do 'sem sedel', *boš* 'd_o:bo 'boš dobil', '*jo:ko se je* 'jokal se je', *je* 'l_{je}:to 'je letel', *sp* 'm_o:go 'sem mogel oz. moral', *je* z 'm_o:rzno 'je zmrznil' itd.

– deležnik stanja na *-t* je običajen tudi tam, kjer je v knjižnem jeziku deležnik na *-n*, npr. *je bi_u na're:t* 'je bil narejen', *na're:to je* 'm_o:glo bit 'narejeno je moralo biti';

– nedoločniki, ki imajo v knjižnem jeziku pripono *-sti* ali *-či*, imajo v tem govoru pripono *-it*, npr. *k'ra:dit* 'krasti', *ob* 'l_e:čit 'obleči';

– glagoli, ki imajo v knjižnem jeziku pripono *-niti*, imajo tu pripono *-nati* (tako v nedoločniku kot v deležniku na *-l*), npr. *so u'ki:nal* 'so ukinili', *so s'ti:snal* 'so stisnili', *so po* 't_e:gnal 'so potegnili', *so* 'mi:nala 'so minila';

– atematski glagoli imajo pripono *-te*, *-ta* namesto *-ste*, *-sta* za 2. os. mn. in dv., npr. '*ve:te* 'veste', *g're:ta* 'gresta';

– glagolska končnica za 1. os. dvojine je *-ma* (*se u'se:dema* 'se usedeva', '*je:ma* 'jeva', *sma* 'm_e:la 'sva imela', *sma* 'x_o:dla 'sva hodila');

– pogost končaj v prislovih je *-ix*, npr. *u'zu:nix* 'zunaj', '*te:dix* 'tedaj', *u'za:dix* 'zadaj';

– kazalni zaimek v gaberščini je '*te:t/tet*, celjsko '*tət* 'ta';

1.3 Med skladijskimi značilnostmi tega govora je zanimiva npr. pogosto zaznamovana stava besed v naslonskem nizu:

Po 't_em še '*m_o:rem pa* 't_o: po '*ve:dat*.

Vam b_omo ga '*da:l*.

In je me '*čā:ko*.

1.4 Glede besedja izbranih pomenskih skupin³ (sorodstvo, hrana, poklici, stanovanjski prostori in oprema) se informanti najbolj zavedajo izposojenk (predvsem iz nemščine), ki jih uporabljajo ali so jih uporabljali v svojem vsakdanjem življenju in se jih v stiku z neznanci skušajo izogibati in jih nadomeščati s slovenskimi besedami. Med nekaj manj kot dvesto besedami smo zapisali okrog štirideset izposojenk (najmanj za sorodstvo in stanovanjske prostore, največ za hrano ter stanovanjske predmete in

³ Ker smo se z informanti pogovarjale predvsem o stvareh, ki so jih raziskovale tudi druge raziskovalne skupine, to je otroštvo v delavskih družinah, položaj delavca v tovarni pred 2. svetovno vojno in tik po njej, stanovanjska kultura, smo zapisovalce zlasti to besedje.

opremo), npr. *t'ri:ŋgelt* 'napitnina', *š'pa:js* 'shramba', *'lu:ster* 'lesteneč', *'de:kna* 'odeja', *š'pɑ:mpet* 'otročka posteljica', *p'ra:t'rɔ:r* 'pečica', *'a:jmer* 'vedro', *'te:pix* 'preproga', *'fi:rŋki* 'zavesa', *'ša:ltar* 'stikalo', *š'te:kar* 'vitičnica', *š'pa:rxert* 'štedilnik', *'va:ga* 'tehtnica', *š'pe:gu* 'ogledalo', *š'tri:k* 'vrv', *š'te:ŋge* 'stopnice', *'ci:go* 'opeka', *'še:fla* 'zajemalka', *f'la:ša* 'steklenica', *k'ra:xer* 'vrsta sladke pijače', *'le:p'ku:xp* 'lect, medeno pecivo', *'pu:ter* 'maslo', *š'pje:x* 'slanina', *'a:jerš'pa:js* 'umešana jajca', *š'ni:cj* 'zrezek', *'ku:glof* 'šarkelj', *c'vi:bah* 'prepečeneč', *š'ni:tlih* 'drobnjak', *b'ri:ft're:gar* 'pismoñoša, poštar', *'je:rof* 'oskrbnik', *k'šir'pu:glar* 'loščilec posode', *advo'ka:tica* 'odvetnica', *'ve:rk'ma:ister* 'delovodja'. Nemško besedje je v besedilih pogosto predvsem tedaj, ko se informanti razgovorijo o času med 2. svet. vojno – gre za nemško vojaško in upravno terminologijo, nekaterih iznemških besed pa enostavno ne morejo nadomestiti s slovenskimi, ker jih ne poznajo oz. so vezani na točno določene predmete, npr.: *'E:kkaus*, *'Je:ger'xa:us*, *'Le:dik'xa:jm* (stavbe v Gaberjah), *'ta:fel'pe:t* (kuhinjska miza z ležiščem pod ploščo), *'ge:gen'še:ft* (posel kot kompenzacija), *'pe:ndj'u:ra* (stenska ura na uteži), *'xa:us'tu:r v'ra:te* (vhodna vrata, vrata v predsobo) ipd.

1.5 Za ponazoritev gaberskega govora še dve kratki besedili.

1) *'Pu:lj je pa 'te: Me:ško 'tu:di 'je:ŋga 'dɔ:bu, pa je 'pɔ:ršo x 'me:n pa sp 're:ku: »A 'vi: 'ma:te 'tu:t 'fɔ:lks'va:gŋ?» 'Pra:u: »'Ja:« Sp 're:ku: »'Ču:ite, 'vi: 'ma:te 'ta:k 'a:uto, da ni 'ku:l ne ops'ta:ne.« »'Ja: x'va:la.« 'Ne:, 'no:, po'te:m je pa 'bi:u ve'še:u. 'Je:s sp bi:u še u to'va:rni u s'lu:žbi, pa p'ri:de eŋ'ka:t s ko'le:som u to'va:rno pa p'ra:u: »K'ua: ste 'vi: 're:kj, de 'a:uto eŋ'ku:l n ops'ta:ne, 'mje:n je ops'ta:u!» Sp 're:ku: »'Ki: 'pa:?» »'Ja, g'li:x pɔr 'me:stni 'šɔ:li, 'nje:« Se u'še:dem na ku'lo:, se pe'la:m t'ja: »'Ja:« sp 're:ku, »gos'pɔ:t 'Me:ško, brez ben'ci:na pa 'a:uto še 'ni: 'šo:u!»*

Prevod v celjščino:⁴

'Po:l je pa 'tɔt 'Me:ško 'tu:t 'e:ŋga 'dɔ:bu, pa je 'pɔ:ršu x 'me:n pa sp 're:ku: »A 'vi: 'ma:te 'tu:t 'fɔ:lks'va:gŋ?» 'P'ra:vi: »'Ja:« Sp 're:ku: »'Ču:ite, 'vi: 'ma:te 'ta:k 'a:uto, da ni 'kɔ:l ne ops'ta:ne.« »'Ja: x'va:la.« 'Ne:, 'no:, 'po:l je 'bi:u pa ve'še:u, 'jɔs sp 'bi:u še u to'va:rni u s'lu:žbi, pa p'ri:de 'e:ŋkrat s ko'le:som u to'va:rno, pa p'ra:vi: »'Ka: ste 'vi: 're:kj, da 'a:uto ni 'kɔ:l ne ops'ta:ne – 'me:n je ops'ta:u!» Sp 're:ku: »'Ki: 'pa:?» »'Ja, g'li:x pɔr 'me:stni 'šɔ:li, 'ne:« Se u'še:dem na ko'lo:, se 'pe:lem t'ja: »'Ja:« sp 're:ku, »gos'pɔ:t 'Me:ško, brez ben'ci:na pa 'a:uto še 'ni: 'šo:u!»

2) *Je 'ze:j me 'za:dnič obdɔu'ži:la, 'je:s mam 'pe:deset 'le:t s'ta:rga 'si:na, pa me je obdɔu'ži:la, 'če:š de je (so ot'r'pu:ke) 'šo:u 'g'pu:r, pa de ji je gre'de:ncɔ*

⁴ V celjščino je besedilo prevedla Tinkara Bizjak Zupanc. Poknjiženo bi se besedilo glasilo takole: Potem je pa ta Meško tudi enega dobil, pa je prišel k meni, pa sem rekel: »Kaj vi imate tudi volkswagen?« Pravi: »Ja:« Sem rekel: »Poslušajte, vi imate tak avto, da nikoli ne obstane.« »Ja, hvala.« Ne, no, potem je bil pa vesel. Jaz sem bil šc v tovarni v službi, pa pride enkrat s kolesom v tovarno in pravi: »Kaj ste vi rekli, da avto nikoli ne obstane, meni je obstal!« Sem rekel: »Kje pa?« »Ja, ravno pri mestni šoli, ne.« Sedem na kolo, se peljem tja. »Ja,« sem rekel, »gospod Meško, brez bencina pa avto še ni šel.«

re'ni:ro /.../. Je 'to: 'me:n pred 'i:nertš 'pa:rom gov'ri:la. 'Ta:k sem se je razje 'zi:la! 'O:na ma d've: k'lu:čpci na v'ra:tih, d've: k'lu:čpci, 'je:s jox 'ni:mam, 'je:s jox 'ni:mam d've:x k'lu:čpc 'gʷo:r na v'ra:tix. K'je: je 'pʷo:n 'nʷo:ter p'ri:šo u 'ku:xno, pa de je ot'r'pʷo:ke še z'ra:m 'nʷo:ter pərv'le:iko, pa da so čre'pi:je 'vje:n ji pome'ta:l, 've:te de je 'ma:l 'bər 'bər /.../. 'No:, 'ka: bʷe 'rje:kla? /.../ Pa ne 've:te, 'ka:k 'ra:dijo na'vi:ja, 'ta:k da ne 'mʷo:rš s'pa:t...

Prevod v celjščino:⁵

Z'de:ij me je 'za:dnič obdoʷ'ži:la, 'jes mam 'pe:deset 'le:t s'ta:rga 'si:na, pa me je obdoʷ'ži:la, da je (so ot'ro:ke) 'šo:ʷ 'go:r, pa da ji je o'ma:ro poškod'va:ʷ /.../. Je 'to:le 'me:n pred 'i:nertš 'pa:rom gov'ri:la. 'Ta:k sem se (je) razje 'zi:la! 'O:na ma d've: klu'ča:ʷpci na v'ra:tix, d've: klu'ča:ʷpci, 'jes jix 'ni:mam, 'jes (jix) 'ni:mam d've:x klu'ča:ʷpc 'go:r na v'ra:tix. K'je: je 'o:n 'nʷo:ter p'ri:šu, da je p'ri:šu ʷ 'ku:xno, pa da je ot'ro:ke z'ra:m 'nʷo:ter pərv'le:ku, pa da so ji čre'pi:je 've:n pome'ta:l, 've:te, da je 'ma:l 'bər 'bər: /.../ 'No:, 'ka: bʷe 're:kla? /.../ Pa ne 've:te, 'ka:k 'ra:dijo na'vi:ja, 'ta:k da ne 'mʷo:rš s'pa:t...

1.6 Zapisala sem tudi nekaj zanimivih frazemov:

*'Pʷo:l smo pa 'vi:dj, k'je: je 'bʷ:g do'ma:.. 'Potem pa smo nastradali.' (Šaleher) /.../ smo 'me:l na k'rʷ:žniku /.../ 'so nam oponašali' (Šaleher)
 'Uša:ka 'ri:t p'ri:jde na 'kâ:xlo. 'Vsak dobi, kar mu pripada.' (Brezovšek)*

2 Sociolingvistično o gaberščini

Zanimivo je bilo raziskovati, kaj Gaberčani sami menijo o svojem govoru. Na vprašanje, ali se gaberščina po njihovem mnenju razlikuje od celjskega govora in od sosednjih govorov ter v čem so te razlike (če so), so bili njihovi odgovori nekoliko različni:

– rojeni Gaberčani menijo, da se njihov govor v ničemer ne razlikuje od celjskega (se pa razlikuje od šentjurskega ali šmarskega, kjer je več dvoglasnikov, ali pohorskega ali savinjskega: »Ce'la:ni g're:jo b'li:zu 'či:stemu slo've:nskemu je'zi:ku, Sa'vi:nčani se že 'bʷ:l 'ču:tijo, Šent'ju:rčani pa sp'lo:x. Š'ma:rčani pa govo'ri:jo že po aŋg'le:ško!«), posebnosti svojega govora nasproti celjskemu meščanskemu vidijo kvečjemu v relativno pogosti rabi »nemških besed«, kot pravijo, ali morda v nekoliko »krepkem« izražanju (pogosta raba kletvic pri določenem sloju: »E'na:ko govo'ri:mo kʷ Ce'la:ni, sa'mʷo: 'bʷ:l k'le:jemo.«);

– priseljenci, ki v Gaberjah živijo že več desetletij, menijo, da govorijo celjsko, le da nekateri v svoj govor vpletajo tudi posebnosti svojega izvirnega narečja (»dialekta« kot pravijo);

⁵ Tudi ta prevod je pripravila Tinkara Bizjak Zupanc. Poknjženo besedilo: Zdaj me je zadnjič obdolžila, jaz imam petdeset let starega sina, pa me je obdolžila, češ da je (so otroke) šel gor in da ji je kuhinjsko omaro poškodoval /.../. To je meni pred Interšparom govorila. Tako sem se razžejala! Ona ima dve ključavnici na vratih, dve ključavnici, jaz jih nimam, jaz jih nimam dveh ključavnic gor na vratih. Kje je on noter prišel, da je prišel v kuhinjo, pa da je še otroke zraven noter privlekel, pa da so ji posodo ven pometali, veste, da je malo brbr. /.../ No, kaj boste rekli? /.../ In ne veste, kako radio navija, tako da ne moreš spati!

– mladi se zavedajo zaznamovanosti govornice svojih (ostarelih) staršev in jih opozarjajo, naj s svojimi vnuki ne govorijo gabersko, ampak bolj knjižno, pravijo »lepše«;

– Celjani kot deloma zunanji opazovalci gaberskega govora pa menijo, da se gabersčina od celjščine loči predvsem v tem, »da govorijo j-je in w-je tam, kjer jih v celjščini ni« (pozornost jim torej zbuja e-jevski in o-jevski dvoglasniki v besedah tipa pes – 'pje:s, meglā – 'mje:gla, teta – 'tje:ta in roka – 'ryo:ka, hodil sem – 'xyo:do sŋ) in »da uporabljajo veliko nemških popačenk«.

Informanta Marjan Pristovnik in Silva Zadravec sta o tem povedala:

S. Z.: *Se 'to: nam spo'nā:šajo, ko mamō v'nu:kinjo, de 'ga:bərsko govo'ri:.*
P're:ī sŋ pa 'rje:kla, de 'dō:kler bō 'ga:bərsk govo'ri:la, še bō š'lo:, kō bō
'la:toŋš'či:no za 'če:la...

J. Š.: Ali je gabersko drugače kot celjsko?

S. Z.: 'A, se've:da.

M. P.: 'Jā: 'no, 'ma:l. Pa ve'li:ke raz'li:ke 'ni:, 'ne.

S. Z.: 'No, g'li:x 'ta:kŋ'ča:six, 'se 've:te 'a:īmer na'me:s 've:dro, pa 'ma:rs'kaj
 'ta:kiga 'pa:de... /.../ 'po: pa 'o:na 'to: 'pŋo:l govo'ri:.

3 Na na začetku zastavljeno vprašanje, ali je gabersčina celjsko narečje, torej lahko odgovorimo, da je gaberski govor ena od različic celjskega govora. Njegove posebnosti pa se predvsem pri mlajši generaciji že izgubljajo, saj imata knjižni jezik šole in medijev ter celjski pogovorni jezik kot eden od štajerskih nadnarečij zaradi drugačnega načina življenja (manjša socialna in geografska zaprtost) vedno močnejši vpliv.

Literatura

- Celje, Celjani, celjščina, v: *Živeti s Celjem*, Celje, 1990, str. 49–51.
- JESENOVEC, F., Oznaka slovenskega pogovornega jezika v Celju in okolici, *Jezik in slovstvo XVII*, Ljubljana, 1971/72, št. 3, str. 76–81.
- LOGAR, T., *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996 (o štajerskih narečjih).
- POVŠE, I., Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah, *Slavistična revija* 36, Ljubljana, 1988, št. 3, str. 251–266.
- ZORKO, Z., Narečna podoba mariborskega predmestja, *Jezik in slovstvo XXXIV*, Ljubljana 1988/89, št. 7–8, str. 170–178.

The Local Speech of the Celje Suburb Gaberje

The author analyzed the local speech of Gaberje on the levels of phonology, morphology and lexicon.

This speech is a variety of the Celje regional dialect; its specific features are fading away, especially within the younger generation. The standard language in schools and media, as well as the urban speech of Celje, are gaining ground, and together with changes in lifestyle (more open in social and migrational terms) they influence the local speech of Gaberje.

Some of the phonological differences between the speech of older inhabitants of Gaberje and that of Celje are: where in Celje the long broad e: is spoken, the speech of Gaberje has the diphthong iɛ: ('Cjɛ:le 'Celje', sɲ 'lʲɛ:to 'sem letel', 'sʲɛ:stra 'sestra', 'tʲɛ:ta 'teta'; 'mʲɛ:gla 'megla'; 'pʲɛ:s 'pes', 'mʲɛ:n 'meni'); the long broad o: of Celje is the diphthong uo: in Gaberje ('nʲuo:ga 'noga', 'xʲuo:dit 'hoditi', 'mʲuo:jix 'mojih'), the long stressed a: is often slightly rounded into â: ('Gâ:berje 'Gaberje', 'mâ:ma 'mama', 'â:te 'ata'), etc. The main difference on the morphological level is the masculine form of the participle in -l: the ending -u appears in Celje and -o in Gaberje (sɲ 'xʲuo:do 'sem hodil', sɲ 'sʲɛ:do 'sem sedel', bɔš 'dɔ:bo 'boš dobil', 'jɔ:ko se je 'jokal se je', je 'lʲɛ:to 'je letel', sɲ 'mɔ:go 'sem mogel / moral', je z'mɛ:rznɔ 'je zmrznil', etc.).

There are no essential differences on the level of lexicon between the speeches of Gaberje and that of Celje. The speakers are aware of the German loan-words, since they replace the loan-words with Slovene expressions when speaking to their children, grandchildren or strangers.